

MIGRACIONS HUMANES

Dossier per al professorat¹

ÍNDEX

0. Orientacions per al professorat

1. Dades i conceptes bàsics

- 1.1. Les migracions o el nomadisme ancestral
- 1.2. Definicions
- 1.3. Algunes dades. La globalització de les migracions
- 1.4. Polítiques de gestió de les migracions. Activitat.

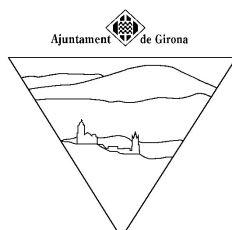
2. Històries migratòries

- 2.1. La *Diàspora* del poble hebreu. Activitat.
- 2.2. Els *arma* de Tumbuctú. Activitat.
- 2.3. Emigració europea cap a Amèrica, segles XIX i XX. Immigració a Catalunya, segles XIX i XX. Activitat.
- 2.4. El mite d'*El Dorado* o l'èxit obligat. Activitat.
- 2.5. *Dran Brain* (fuga de cervells). Activitat.
- 2.6. Migracions forçades
 - 2.6.1. Història del refugi. Història d'un refugiat. Activitat.
 - 2.6.2. Tràfic de persones. Noves formes de l'esclavatge al segle XXI. Activitat.
 - 2.6.3. L'esclavitud com a precedent. Activitat.

3. Conseqüències de les migracions

- 3.1. Les migracions del saber: Les biblioteques de Tumbuctú. Activitat.
- 3.2. La música *gnawa*, música mestissa. Activitat.
- 3.3. Codesenvolupament. Activitat.
- 3.4. La síndrome d'Ulisses. Activitat.

¹ Recurs elaborat per Mireia Estrada per al Servei de Solidaritat i Cooperació de l'Ajuntament de Girona



0. ORIENTACIONS PER AL PROFESSORAT

Aquest recurs està pensat per a ser treballat en tres sessions, les dues primeres, de continguts, amb el professor/a i la darrera, amb els autors (de l'obra de teatre i del dossier pedagògic).

SESSIÓ 1: CONTINGUTS GENERALS

- a) El professor/a treballarà els continguts generals del punt 1 amb l'alumnat, posant èmfasi amb la universalitat (diacrònica i sincrònica) de les migracions, en la seva globalització.
- b) La persona que porti la sessió haurà de triar els relats (punt 2) que trobi més interessants per a ser treballats i aprofundits. Si ho troba convenient, pot eliminar els que no cregui adients. El treball serà en grups de tres-quatre alumnes i, idealment, cada grup treballarà dos relats. Creiem que el relat 2.3. (Emigració europea i Immigració a Catalunya segles XX i XXI), és bàsic i cal ser treballat per a tots, preferiblement en aquesta primera sessió.
- c) Es promourà que els grups facin l'activitat relacionada que hi ha al final de cada text. En la majoria dels casos, aquest treball l'hauran de fer fora de classe.

SESSIÓ 2: RELATS

Cada grup de treball exposarà els seus relats i, entre grups, es complementarà l'exposició. D'aquesta manera, tots seran al corrent de tots els relats. La tasca del professor/a en aquesta sessió és la de gestionar les exposicions i reprendre els continguts generals presentats en la primera part del recurs (punt 1).

És indispensable que durant ambdues sessions hi hagi un mapamundi i que es faciliti als grups de poder veure l'itinerari que expliquen els relats. És molt important visualitzar els moviments, els itineraris, els orígens i els destins.

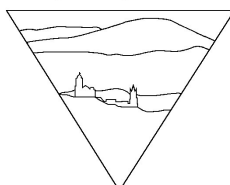
Per a cada relat, hem donat al professor un subtítol conceptual, un objectiu i un parell d'idees clau que ajudaran a donar els elements per aprofundir-hi. Volem però insistir que és a partir de la participació, de la pluja d'idees i opinions que s'articularà el treball entorn de cada relat i del tema en general. L'activitat o les activitats relacionades que es proposen al final de cada text, complementen els continguts i intenten donar-los una vessant més "pràctica".

SESSIÓ 3: MIGRACIONS TRANSSAHARIANES

Aquesta sessió s'articula a través de l'obra de teatre *Tumbuctú, 52 dies en camell*, d'Ahmed Ghazali

La proposta és que l'autor de l'obra i l'autora del recurs acudeixin a les classes que han treballat el dossier. L'autor presentarà l'obra de teatre, explicarà el seu argument i les seves intencions. La gràcia és que en la sessió conflueixin dues mirades diferents envers el mateix tema, el dels moviments humans, per una banda la mirada de l'artista (per què això, per què d'aquesta manera, etc.) i la mirada intel·lectual de la persona que ha elaborat els continguts (per què i com sorgeixen els temes comentats, coordenades històriques de les escenes, apunts de l'actualitat, etc.). La sessió vindrà articulada per la lectura dramatitzada d'algunes escenes escollides del text (que recomanem que sigui llegit abans pel professorat) per part dels alumnes voluntaris que sorgeixin espontàniament.

Ajuntament  de Girona



CLAUS PER ENTENDRE L'OBRA:

El gran personatge de Tumbuctú és el Sàhara, el gran desert d'Àfrica.

Migracions forçades (esclavitud i exili) però també comerç i aventura, el Sàhara ha estat, des de l'aparició de les primeres caravanes que el solcaven i el travessaven, el **pont** entre el Nord i el Sud, entre l'Àfrica mediterrània i el Sahel, entre Europa i l'Àfrica subsahariana. Els moviments transsaharians a través del Sàhara és un dels eixos transversals de *Tumbuctú 52 dies en camell*, que té com a contrapunt l'actualitat de les vivències de la jove clandestina, la Noia sense nom. El pont d'ahir ha esdevingut una fossa, el Sàhara és avui el passatge mortal de milers de clandestins.

L'obra és un cant a la recuperació de la memòria a partir de la paraula i els records del vell cartell situat al sud del Marroc, que encara existeix realment avui i que indica des de fa segles els antics camins aleshores tan freqüentats cap a Tumbuctú. El personatge de la vella i oblidada Dona-cartell, a punt de ser engolida per la sorra, havent perdut el sentit perquè ja no és útil per a ningú, perquè la Història l'ha oblidat, es revifa amb el contacte humà de la Noia sense nom. L'amnèsia traumàtica d'aquesta porta a l'altra la necessitat de recuperar la pròpia memòria, evocant així un passat dolorós, evidentment Històric (en majúscula) però ric en trobades i mestissatges.

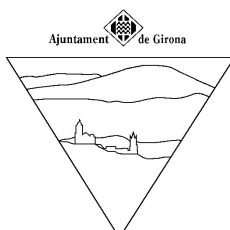
La presència de la immigrant clandestina que decideix tornar definitivament al seu país natal, remet a la tragèdia anònima de tantes persones que, avui, com els esclaus d'abans, són els dolorosos protagonistes d'una aventura sense fi en un desert que, malgrat esborrar les seves petjades, mai serà prou gran per engolir les seves esperances. La seva paraula i els seus records, els d'una errància clandestina des del Mali fins a algun lloc del Marroc i del sud d'Espanya, sorgeixen de la urgència donada pel naixement imminent del seu fill. Es tracta, en definitiva, d'una recerca d'identitat.

D'aquesta manera, la petita història reclama el seu lloc en el món, en la Història a la que, de fet, ella dóna sentit. És important doncs tenir en compte aquesta tensió entre la història individual (la de Noia sense nom) i la Història (els records de la Dona-cartell).

A continuació es donaran algunes claus per treballar les escenes escollides, en cas que els autors no poguessin assistir a aquesta tercera sessió. Fem un llistat extensiu, sabent que es triaran aquelles escenes que el professor/a cregui més adients:

Escenes 1 i 2 – La Dona Cartell i la Noia sense nom:

És molt útil per presentar la dinàmica de l'obra. La veu de la Dona-Cartell i la seva pèrdua de memòria. S'evocarà el passat gloriós del comerç transsaharià, el paper del Sàhara com a eix que uneix i no que separa i la seva decadència com a "carretera" entre el nord i el sud (entre el Magrib i l'Àfrica subsahariana, entre Europa i Àfrica) a partir de l'establiment i la generalització del comerç transoceànic (segle XV). La Noia sense nom apareix en estat de xoc, sobrepassada pels esdeveniments que ha patit com a clandestina. Està embarassada i busca un lloc on afillar.



Escena 12 – Colonització i repartiment d'Àfrica:

A la Conferència de Berlín l'any 1888 les grans potències europees es van repartir les terres d'Àfrica. Aquesta escena representa de manera còmica com van sorgir les fronteres a l'Àfrica, de manera trivial i sense cap respecte cap a la seva població diversa. La lògica de la regla i el tancament contra la lògica del moviment i del nomadisme tan propi d'alguns pobles africans, com els pastors peul o els tuaregs.

Escena 14- Les independències d'Àfrica:

La lògica del nomadisme és definitivament trencada pels nous països africans sobirans, que en nom de la independència repeteixen fins a la sacietat els mateixos tics que els seus colonitzadors. El xoc entre el vell tuareg (que basteix la seva identitat en el moviment i el nomadisme) i el soldat (sotmès a la ideologia de la nacionalitat i la frontera) exemplifica el xoc brutal entre dues maneres diferents de veure el món, una antiga i una moderna.

Escena 15- L'altre país d'Àfrica:

Aquesta escena fa esment del racisme i de les condicions infrahumanes de vida que pateixen els clandestins subsaharians al Marroc. És una escena molt dura però que té connexions molt directes amb algun dels relats treballats a classe, especialment el 2.6.1. ("Història d'un refugiat") i el 2.6.3. ("L'esclavitud com a precedent"). És important anotar el contrast entre el rol històric dels països del nord d'Àfrica a l'època del tràfic d'esclaus (quan els europeus els demanaven els negres "a pes") i a l'actualitat, quan el que es demana és retenir-los i retornar-los als seus països d'origen. En certa manera, aquesta escena també apunta la manca de consciència "africana" dels països del Magrib.

Escena 22 – El cementiri dels números

Hi ha poques coses a dir d'aquesta escena. Es tracta d'una escenificació possible d'una fotografia que apareix de tant en tant en els mitjans: les parets de nínxols amb el nom de la pastera i el número de la víctima, de la que es desconeix el seu nom. Això es pot lligar amb el treballat en el relat 2.4. ("El mite d'El Dorado o l'èxit obligat"). Fets com aquests trenquen la idealització de l'emigració a Europa i, si fossin més divulgats pels mitjans de comunicació locals, potser contribuirien a que molta menys gent morís en l'intent desesperat d'arribar a Europa.

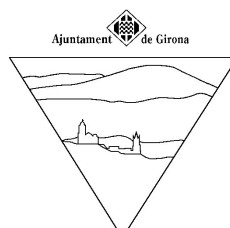
Escena 25 – El rebuig de la pròpia identitat

Aquesta escena lliga també amb el relat 2.4. La necessitat imperiosa de perdre's un mateix en l'anonimat per poder arribar el més "lleuger d'equipatge" possible a la nova vida. El rebuig i la manca d'expectatives reals o imaginades en el propi país és representada pel rebuig de Leo a mirar el sud.

Escenes 27 i 28- Final

És el retorn de Fatú al seu poble, essent per fi ella mateixa, aportant a la seva comunitat el millor de la seva experiència per a construir i millorar el seu racó de món. És el retorn digne de l'immigrant, sense sotmetre's a la tirania de l'èxit obligat (remetre al relat 2.4. "El mite d'El Dorado o l'èxit obligat"). Fatú torna lliure i és per això que podrà construir quelcom de nou i de millor.

Al mateix temps, les paraules de la Dona–cartell remetent a la seva vocació de pont, d'espectadora privilegiada dels moviments dels homes i les dones. De testimoni privilegiat de totes les migracions de la humanitat.



1. DADES I CONCEPTES BÀSICS

1.1. LES MIGRACIONS O EL NOMADISME ANCESTRAL

La història entre el primer primat que va baixar dels arbres, ara fa sis milions d'anys, i els primers humanoides sedentaris (*Homo sapiens sapiens*), és la història d'una errància que defuig el fred, la sequera, els animals salvatges i la incertesa. Les úniques espècies que van poder sobreviure en les albadies de la humanitat van ser les que més van saber adaptar-se al viatge continu, al nomadisme, desenvolupant al mateix temps les tècniques de caça i recol·lecció. La mitologia que acompanyava els esperits dels homes i dones d'aquell temps estava totalment determinada per una manera de viure, pel **viatge com a centre neuràlgic d'una visió del món i d'un mateix**. Els primers sedentaris, van ser els morts. L'espècie humana doncs neix totalment inscrita en la lògica de l'errància i el nomadisme, *l'homo sapiens* s'ha distingit més per les seves migracions que pels seus assentaments. Van ser les cultures nòmades de caçadors-recol·lectors les que van donar origen a cultures sedentàries i agrícoles, enmig de grans pugnes i conflictes entre elles.

En la història de la humanitat, el sedentarisme no és més que un petit capítol, un parèntesi. L'esperit humà és un esperit nòmada.

Més de mil milions de persones viatgen cada any en el món, per plaer o per obligació.

1.2. DEFINICIONS

MIGRAR: Anar d'un lloc a un altre, especialment d'una regió a una altra per residir-hi. Pels animals, especialment els ocells, desplaçament cíclic per passar d'una regió o clima a un altre.

EMIGRAR: Deixar el propi país per anar a viure en un altre. L'emigrant és doncs el que se'n va.

IMMIGRAR: Venir a establir-se a un país que no és el propi. L'immigrant és doncs la persona que arriba.

FLUX MIGRATORI: Moviment de persones que surt del seu lloc d'origen per instal·lar-se a un altre lloc, de manera definitiva, estacional o definitiva. Per parlar de flux migratori cal que es tracti d'un itinerari més o menys estable i massificat. Per exemple, els fluxos migratoris del nord d'Àfrica a l'Europa mediterrània.

REFUGIAT: Són refugiats els estrangers que han abandonat el seu país d'origen degut a pors fundades de persecució per raons de raça, religió, nacionalitat, pertinença a un cert grup social o per opinions polítiques.

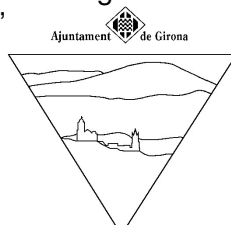
ASIL: És la facultat que tenen els estats de reconèixer l'estatut de refugiat d'una persona. Quan un estat dóna "asil", vol dir que es compromet a vetllar per la seguretat de la persona refugiada i que no se l'expulsarà.

1.3. ALGUNES DADES. LA GLOBALITZACIÓ DE LES MIGRACIONS

Vivim avui en el món 6.500 milions de persones.

Les marcades diferències entre els països rics (països occidentals majoritàriament), que no suposen més que un 15% de la humanitat, i la resta del món, són cada vegada més evidents degut a la proliferació de les telecomunicacions i l'augment de les desigualtats.

Aquestes dades fan rellevants, una vegada més, algunes de les diferències més significatives entre el "nord" i el "sud"



PAIS	Esperança de vida	Mortalitat infantil en néixer	Mortalitat menors de 5 anys	Nombre metges per 100.000 persones	IDH ²
Espanya	79 anys	5 per cada 1.000	5 per cada 1.000	424	90
Marroc	69 anys	41 per cada 1.000	46 per cada 1.000	46	59
Mali	52 anys	142 per cada 1.000	233 per cada 1.000	5	37
Perú	70 anys	40 per cada 1.000	50 per cada 1.000	93	74

Malgrat la presència mediàtica dels fenòmens migratoris, sobretot els il·legals o clandestins, **el volum dels fluxos migratoris és avui, proporcionalment, inferior al que existia fa un segle.** Per exemple, els Estats Units van rebre, l'any 1907, en època de la forta emigració europea, 1.700.000 persones. Aquest rècord històric, mai ha tornat a ser superat. Avui, amb una població quatre vegades més gran, rarament els EE.UU. reben més d'un milió d'immigrants per any.

La gran diferència entre les migracions d'abans i les d'ara és la seva **mundialització**, emigrants d'arreu del món cerquen una vida millor en països d'arreu del món. Hi ha una gran diversificació d'òrgens i de destins. Les quatre grans regions mundials on es rep més immigració internacional són:

- Amèrica del nord
- Europa occidental
- La regió del golf pèrsic
- El Pacífic occidental

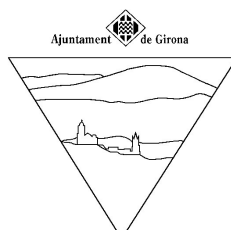
Alguns països que no formen part d'aquestes regions també reben un gran nombre d'immigrants cada any, com Israel, Líbia, Costa Rica i Sud-àfrica. No hem però d'oblidar, que les migracions més nombroses són proporcionalment sempre les que tenen lloc dins del propi país (per exemple, anar del camp a la ciutat), o regió (per exemple, els espanyols que als anys 50 anaven a treballar a Alemanya, o els bolivians i peruans que emigren avui a Xile. Un 80% dels emigrants africans s'estableixen en un altre país d'Àfrica, majoritàriament Líbia, Sud-àfrica, Gabon i Kenya).

Actualment es considera que **190.634.000 persones són immigrants.** És a dir, residents i treballadores a un país que no és el seu. D'aquests immigrants, un 33,6% són d'origen europeu, un 26,8% americà, un 28% asiàtic i només un 9% africà.

Aquests són els països amb més proporció d'immigrants en relació a la població autòctona:

- Emirats Àrabs Units: 71,4% de la població és immigrant
- Israel i Jordània: 39% de la població és immigrant
- Aràbia Saudita: 25 %
- Austràlia: 20,3%
- El país europeu amb més proporció d'immigrants és Alemanya, amb un 12,3 % de la població.
- A Espanya, la proporció és de l'11% i, a Catalunya, del 13%

² L'Índex de Desenvolupament Humà Igual (IDH) va ser establert com un nou paràmetre per mesurar el nivell de vida de les persones l'any 1990 per les Nacions Unides. L'IDH té en compte tres aspectes fonamentals: l'esperança de vida llarga i saludable, el nivell d'educació i el nivell d'ingressos.



1.4. POLÍTIQUES DE GESTIÓ DE LES MIGRACIONS

Actualment, hi ha tres models que funcionen segons les característiques de cada país per gestionar el nombre de persones immigrants que arriben per treballar-hi.

Model 1: Admissió regulada

Canadà, Austràlia, Nova Zelanda i Estats Units (països construïts a partir de la immigració) admeten regularment un gran nombre d'immigrants i promociónen la seva integració i la seva nacionalització. Per això, les persones interessades han de presentar un dossier de sol·licitud molt exhaustiu, i les autoritats decideixen si aquesta persona pot entrar al país com immigrant. Una vegada allí, el sistema l'ajuda a aprendre la llengua del país, trobar feina, una casa, etc.

Model 2: Política restrictiva

És bàsicament la política aplicada a Europa. No existeix una voluntat de fer entrar immigrants al país, les restriccions són molt grans i es fa molt difícil entrar com immigrant regular. En països com França ja no s'accepten els immigrants per raons laborals, només els sol·licitants d'asil polític, els refugiats i els familiars dels ja residents (i regularitzats) a França. Això fa que hi hagi un gran nombre d'immigrants en situació irregular i "sense papers".

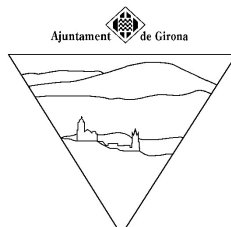
Model 3: Política dels treballadors temporals o *contract labor*

Es dona sobretot als països del golf Pèrsic i alguns països asiàtics com Tailàndia. Només s'accepten treballadors temporals. Els únics drets que tenen aquests immigrants estan recollits en el seu contracte de treball, i són gairebé inexistents. Això dóna lloc a violacions dels drets del treballador i situacions de gran duresa laboral. És com si, de fet, els treballadors no fossin considerats persones.

Fins no fa gaire temps, la política d'immigració d'Alemanya estava organitzada entorn de la rotació de treballadors temporals. Aquest model, allí, mai va ser real i, tots aquells immigrants que havien arribat "temporalment" van acabar quedant-se. Un filòsof alemany, Max Frisch, va treure aleshores una frase que ha esdevingut cèlebre fent referència a la incomoditat enfront aquells "nous alemanys": "**Volíem mà d'obra i van arribar persones**".

ACTIVITAT:

1. Quin és, segons la vostra opinió, el model més eficaç per gestionar les migracions i potenciar la integració dels nous arribats a la societat d'acollida? Existeix UN model exemplar? Quin seria el model ideal?
2. Què us sembla la frase de Max Frisch? Encara és actual?



2. Històries migratòries

2.1. LA DIÀSPORA DEL POBLE HEBREU

La migració com identitat

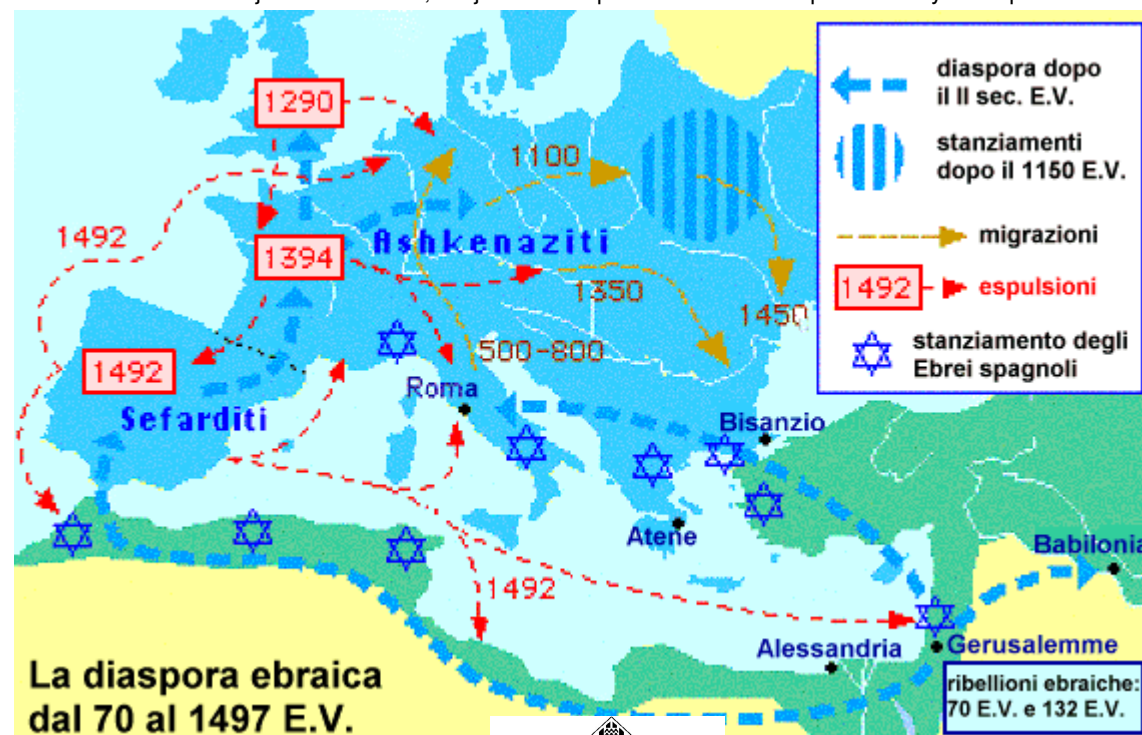
Poble d'origen semític (com ho són els àrabs), fins que no van establir-se a la terra de Canaan (el que avui és Palestina) on esdevingueren agricultors, eren pastors nòmades. Com a poble, la seva és una història de migracions i exili, servituds i repressions.

La Bíblia, llibre pilar del cristianisme l'origen del qual es troba en la *Torah* dels jueus (la *Torah* són els cinc primers llibres de la Bíblia cristiana) no és més que una meditació sobre la difícil coexistència entre nomadisme i sedentarisme, l'exili perpetu del poble jueu. En el llibre del *Gènesi*, Déu obliga a Abraham a partir de la seva ciutat d'Ur cap a Canaan (Palestina). Establert allí, ha de fugir un temps a Egipte degut a la gran sequera i fam que hi ha a la regió de Canaan. Aquesta història es repeteix infinitament, essent un dels trets identitaris del poble jueu, el no ser d'en lloc, o el ser de tot arreu. Totes les famílies jueves, no importa on visquin avui, estan marcades per les migracions i l'exili:

I el senyor digué a Abraham: "Sàpigues que els teus descendents viuran com estrangers en un país que no és el seu, que seran sotmesos i oprimits durant quatre-cents anys" (*Gènesi* 15).

"(...) He sabut que el dia 1 de maig, aprofitant l'alegria de la primavera, els reis cristians han donat tres mesos de termini per abandonar els seus regnes als jueus que no es converteixin. Què s'emportaran aleshores: les seves cases i les seves terres? Carregaran les sinagogues, les tendes i els seus cavalls?" (Antonio GALA, *El manuscrito carmesí*, Editorial Planeta, Barcelona, 1988)

Aquest mapa mostra, en vermell, les diferents onades d'expulsions dels jueus a Europa durant l'Edat Mitjana. Al mateix temps, en groc dibuixa els principals itineraris migratoris de la comunitat. Les estrelles de David, marquen els assentaments dels jueus sefardites, els jueus de la península ibèrica expulsats l'any 1492 pels reis Catòlics:



“Mi abuelo Alexander y mi abuela Shlomit, con mi pequeño padre y su hermano mayor David, no fueron a Palestina, pues las condiciones de vida allí les parecían demasiado asiáticas, sino que se dirigieron a Vilna, la capital de Lituania, y no llegaron a Palestina hasta 1933, año en que el antisemitismo en Vilna aumentó hasta el punto de cometerse actos violentos y vejaciones contra los estudiantes judíos. Mi padre y sus padres se dirigieron finalmente a Jerusalén: el hermano de mi padre, el tío David, su mujer Malka y su hijo Daniel, se quedaron en Vilna: mi tío David (...) era un europeo convencido en una época en que nadie en Europa era europeo, salvo los miembros de mi familia y otros judíos semejantes a ellos. Los demás eran paneslavistas, pangermanistas, o simplemente patriotas lituanos, búlgaros, irlandeses, eslovacos. Los únicos europeos de toda Europa en los años veinte y treinta eran los judíos. (...) Mi tío David no entendía por qué tenía que renunciar a su puesto [de profesor en la universidad] y emigrar al Asia oriental, un lugar desconocido y extraño para él, solo para cumplir los deseos de unos antisemitas ignorantes y de unos bandidos nacionalistas sin cerebro. Por tanto, se quedó en su cargo con el fin de servir al progreso de la cultura, el arte y el humanismo que no tiene límite, hasta que los nazis llegaron a Vilna: los judíos, los intelectuales, los cosmopolitas y los amantes de la cultura no eran de su agrado. y por eso asesinaron a David. a Malka y a mi pequeño primo Daniel. al que sus padre

Cada època històrica ve marcada per episodis de pressió i repressió contra els jueus, el que es coneix com la Diàspora és l'etern viatge a “algun lloc” del poble hebreu, l'etern cicle de repressió-fugida-començar de nou. La creació de l'estat d'Israel, ha suposat per molts jueus tenir per fi una terra pròpia.

OBJECTIU:

Adonar-se de com, per alguns pobles, l'emigració i el moviment constant poden ser una característica que els dóna identitat. Al mateix temps, constatar com les nacions “nòmades” (jueus, gitanos) han estat sempre incòmodes als poders fàctics. Si es creu convenient, evocar l'Holocaust.

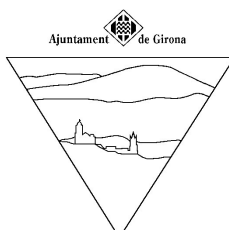
IDEES CLAU:

1. Comparar la història dels jueus amb la d'altres pobles, com els gitanos. Assenyalar com uns i altres, pel seu nomadisme, sempre han estat incòmodes als poders fàctics.
2. A l'evocar la creació de l'estat d'Israel no hem tractat deliberadament el conflicte amb els palestins. Si es creu convenient, es pot fer referència a la dinàmica repressiva dels israelians i al conflicte amb els palestins.

ACTIVITAT

1. Quines similituds té la història migratòria dels jueus que acabeu de llegir amb el recorregut migratori de, per exemple, un lampista polonès que treballa de paleta a casa nostra? Els empenyen els mateixos motius? El desig de millorar, inherent a l'impuls migratori, quins matisos té, en el seu cas?
2. Quins altres pobles existeixen actualment en el món que puguin ser considerats nòmades? Quins punts en comú tenen uns i altres?
3. Què en saps de la comunitat jueva de Girona? Quant de temps va estar-se a Girona, quan va deixar definitivament la ciutat i per què?

Poden ser de gran ajuda per al professorat la pàgina web: http://www.unionromani.org/pueblo_es.htm (història del poble gitano). Com a referències d'altres pobles nòmades, es pot buscar sobre els pigmeus, els bosquimans, els tuaregs, els mongols, etc. Una bona referència és la pàgina: <http://en.wikipedia.org/wiki/Nomad>



2.2. ELS ARMA DE TUMBUCTÚ

Lligams entre Espanya i l'Àfrica subsahariana

Quan Mulay Ahmed Al-Mansur va arribar al poder l'any 1578 i va ser nomenat gran sultà del Marroc, va començar a ambicionar la propietat de les riques mines de sal de Toghaza, situades al sud oest de l'actual Algèria, i que eren controlades aleshores per l'emperador (anomenat Askia) de l'imperi Songhai de Gao (imperi molt important en la regió de la conca del riu Níger, a l'actual Mali). L'imperi Songhai controlava el comerç de l'or, darrer objectiu d'Al-Mansur. Aquest, va reptar l'askia de Gao i, finalment, li va declarar la guerra. Aleshores, un exèrcit constituït per 5.570 homes, més de la meitat dels quals eren renegats, mudèjars i moriscs procedents dels regnes peninsulars i la resta àrabs i berbers, va sortir, l'octubre de 1590, cap a la immensitat del desert sota el comandament de Djuder Patxà, eunuc renegat. L'expedició constava de 2.000 arcabussers a peu i 500 en cavall, 1.500 llancers marroquins, servents, camells, mules i fins i tot vaixells desmuntats per ser utilitzats en la navegació pel riu Níger. Però el més impressionant era l'armament, arcabussos i canons fabricats a Hamburg, modernes armes de foc d'un gran poder mortífer per l'època.

Mudèjar: ve del mot àrab "mudayyan" que significa "aquell a qui se li ha permès quedar-se". Aquesta paraula defineix així els musulmans que durant els anys de la Reconquesta se'ls va permetre de continuar vivint entre els vencedors cristians a canvi d'un tribut tot mantenint la seva llengua, els seus costums i la seva religió.

Moriscs o cristians nous: És el nom que van agafar els mudèjars a partir del moment en què van ser obligats a convertir-se al cristianisme.

Renegats: eren aquells que havien abandonat la fe catòlica per convertir-se a l'Islam.

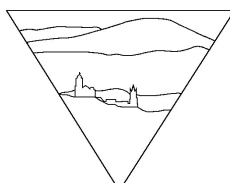
Però en la primera gran batalla que havien de guanyar Djuder Patxà i els seus homes no hi valia cap arma, havien de sobreviure a la gran travessia del Sàhara. El desert era més perillós que qualsevol enemic. Després de molts perills i aventures, van arribar per fi al riu Níger. A uns 250Km de la ciutat de Tumbuctú, Djuder Patxà, el cap de l'expedició, va requisar una desena de camells a una caravana prometent-li al mercader que, una vegada arribat a destí, el sultà del Marroc el compensaria. Efectivament, quan ja a Marràqueix el mercader va demanar audiència al sultà per demanar-li la compensació promesa per Patxà, es va propagar la notícia a la que pocs podien donar crèdit: aquella era l'irrefutable prova, l'exèrcit havia sobreviscut al desert, s'havia aconseguit l'impossible.



Mentrestant, l'Askia (l'emperador Songhai) va ser informat de l'arribada d'un gran exèrcit a les fronteres del seu imperi. Preparats per la batalla amb tan sols llances i bastons, els guerrers songhai van lluitar com uns herois aguantant els trets i les canonades. Un exèrcit modern s'enfrontava a un exèrcit tradicional. Malgrat el gran vigor i valentia que van demostrar en tot moment els guerrers songhai, la superioritat logística de l'exèrcit de Djuder Patxà va ser determinant.

Abatut per tantes pèrdues, l'Askia decidí retirar-se. El sultanat del Marroc es va

Ajuntament de Girona



apropiar així d'una àrea de la conca del riu Níger. Els estrangers invasors parlaven una estranya llengua que, com el renou dels canons, no s'havia sentit mai per aquelles regions. I és que mudèjars, moriscs i renegats, tots ells procedents d'Espanya, parlaven castellà i català.

El propi Askia va proposar a Djuder portar el seu exèrcit a la ciutat de Tumbuctú. Així va ser com van arribar els primers *arma*, mot que utilitzaven els estrangers per designar aquells objectes diabòlics que havien aniquilat els valents guerrers songhais, a Tumbuctú. A partir d'aleshores, el col·lectiu de soldats de parla castellana va ser anomenat per sempre més així. Un cop instal·lats, els *arma* van fer importants obres a la ciutat. Molts d'ells van decidir quedar-se per sempre i es van casar amb dones songhai, donant així origen a una dinastia mestissa que rememora i reivindica encara avui els seus orígens i que des dels seus inicis va prendre el rol d'una autèntica aristocràcia local. El paper polític dels *arma* de Tumbuctú va ser essencial en la història de la ciutat fins a finals del segle XVIII. Llunyans però certs lligams ens uneixen als descendents d'aquests homes.

OBJECTIU:

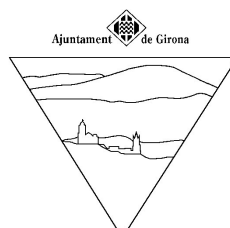
Conèixer una història peculiar de mestissatge

IDEES CLAU:

1. Els conflictes bèl·lics com a factors propulsors de moviments humans.
2. Constatar com en alguns casos les mateixes persones viuen el doble fenomen de l'exili i l'ocupació ja que renegats, *mudéjars* i moriscs havien fugit, en el seu moment, de l'hostilitat creixent al que havia estat Al -Andalus i que, en aquella època, era una societat cristiana que ja no tolerava la llibertat religiosa.
3. El mestissatge sempre és positiu i sempre aporta coses a la societat que l'accepta com a possible.
4. Avui, els desplaçaments nord-sud venen donats per: el turisme, els negocis, la cooperació i l'adopció internacional. En cap d'ells es donen les bases per al mestissatge.

ACTIVITATS:

1. Qui era Djuder Patxà (en castellà Yúder Pachá) ? Busqueu la història del general de l'expedició marroquina que va arribar a conquerir l'imperi songhai.
2. La història dels *arma* és una història de migracions nord-sud. Primer, d'Espanya al sultanat del Marroc i, després, del Marroc a la conca del riu Níger, a l'Àfrica subsahariana. Es tracta d'un itinerari nord-sud. Avui dia, quines característiques tenen els itineraris nord-sud? Encara hi ha emigració europea a l'Àfrica? De quina manera els europeus i occidentals van arribar a l'Àfrica subsahariana?

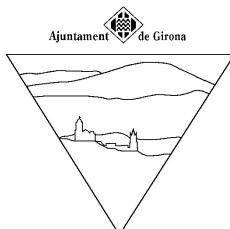


DJUDER PATXÀ

De jovecell raptat pels pirates a governador de Tumbuctú, la història de Djuder Patxà sembla treta d'un llibre d'aventures. El 24 de novembre de 1573, vint-i-tres naus pirates algerianes van desembarcar cautelosament a Mesa Roldán, a la costa oriental d'Almeria. Les poblacions de la zona, aterrades, temien el pitjor. Quatre dies més tard, un seguici de terror engalanat amb set banderes i un estendard del rei d'Alger, va saquejar i sembrar el pànic al seu pas fins arribar a la ciutat de Cuevas de Almanzora. Allí, una vintena d'homes van morir intentant defensar els seus i un centenar de persones van ser capturades i conduïdes amb vaixell cap a Tetuan, on van ser vengudes com esclaus. Entre elles, hi havia un jove net baixet, atemoritzat i sol que més tard adoptaria el nom de Djuder Patxà³. No tenim constància de quins van ser els seus primers amos, ni quines les peripècies dels seus primers anys de captivitat però, a partir d'un cert moment, se'l situa a Marràqueix, on un dels seus propietaris va prendre una decisió irreparable sobre la seva persona i la seva integritat: la castració. Malgrat aquest terrible fet, sembla ser que Djuder es va recuperar i va decidir integrar-se a la societat marroquina. De fet, ja no li quedava res del seu passat, ni tan sols la seva condició d'home. Aprengué l'àrab i es convertí a l'Islam, prenent el nom de Djuder Patxà i passant a ser considerat un renegat. Poc a poc, la seva fèrria voluntat i perspicàcia el van portar a la cort del sultà. Quan durant l'any 1578 Al-Mansur va accedir al títol de sultà del Marroc, va emprendre una renovació important de la guàrdia andalusí del seu germà, a qui va succeir al tron⁴. Aleshores els andalusís constituïen un sector important de la política i la societat marroquina. Fou en aquell moment que Djuder entrà a la cort. Sembla que va començar a ser conegut per la crueltat amb la que s'acarnissava amb els cristians captius als que pretenia fer renegar de la seva fe. Perspicax i intel·ligent, va acabar conquerint la plena confiança del sultà, que el va considerar a partir d'aleshores el seu braç secular. Alguns anys més tard, com a senyal de reconeixement, el va nomenar caid de Marràqueix, càrrec de gran importància i prestigi polític. Djuder va saber sempre mantenir-se a l'alçada de les circumstàncies i tampoc va fallar quan Al-Mansur li va encomanar el seu somni més foll i ambiciós: la conquesta de l'imperi Songhai de Malí. Una vegada més, Djuder va demostrar la seva perspicàcia i valentia així com el seu gran talent com a líder. Ell va ser el màxim responsable d'aconseguir gairebé l'impossible, travessar el desert i arribar al riu Níger amb un grandios exèrcit. Però, no se sap per quina raó, no sempre va rebre gratitud per part del sultà. Nomenat governador de Tumbuctú immediatament després de la conquesta, poc després Al-Mansur decideix substituir-lo enviant un nou governador a la ciutat. Ho va intentar dues vegades més amb altres candidats però no ho va aconseguir. Djuder seguia essent el governador. I és que tots tres candidats van morir al cap de poc d'arribar a Tumbuctú, els dos primers sembla ser que enverinats per la concubina de Djuder, Nana la Turca, i el tercer estrangulat. Finalment, el sultà decidí citar Djuder en audiència a Marràqueix on, malgrat les sospites que regnaven sobre seu, va ser rebut amb tots els honors. Aleshores va començar una nova vida a Marràqueix, plaent i cortesana, que acabà amb la mort del sultà. Les disputes pel poder no es feren esperar i els tres fills d'Al-Mansur, barallant-se per prendre el lloc del seu difunt pare, van submergir el Marroc en uns anys de gran inestabilitat i dolor. Finalment, el vencedor va ser un dels germans que no havia estat recolzat per Djuder. Ell ja sabia el que l'esperava: o l'exili, o la mort. Finalment, l'any 1606, Djuder Patxà va ser empresonat i decapitat per ordre del nou sultà, fill del seu estimat Al-Mansur, Abu Farès.

³ En aquella època, la pirateria era una font d'ingressos arriscada però eficaç. Hi havia centenars de centres de pirateria tant cristians com musulmans. Entre els primers podem destacar Nàpols, Malta, La Valeta, Liorna, Pisa, Almeria, Palma de Mallorca i València. Entre els centres musulmans eren importants Larache i Salé (al Marroc), La Goletta (Tunísia), Trípoli i, especialment, Alger.

⁴ El germà d'Al-Mansur, el sultà Abd el-Malek, havia mort en la batalla de Ksar el Kebir el mateix any 1578. Aquesta batalla, també coneguda com a batalla dels Tres Reis, deu la seva celebritat al fet que hi moriren tres « reis »: el rei de Portugal, don Sebastian, que pretenia envair el Marroc, Al-Mutawakkil, traïdor que recolzà la incursió portuguesa i el mateix Abd el-Malek, sultà.



2.3. EMIGRACIÓ EUROPEA CAP AMÈRICA, SEGLES XIX I XX IMMIGRACIÓ A CATALUNYA, SEGLES XX I XXI

La universalitat de les migracions

« El gran èxode europeu ha estat el moviment migratori més important de l'edat moderna i tal vegada el més gran de tota la història de la humanitat. » (ONU, *Demographic yearbooks*, 1953).

Fa un segle, nou de cada deu emigrants internacionals eren d'origen europeu.

Durant el segle XIX, i com a conseqüència dels profunds canvis provocats per la transició demogràfica (la mortalitat va baixar bruscament i va donar lloc a una gran pressió demogràfica i períodes de fam), moltes famílies europees van decidir d'intentar sortir a l'altre cantó de l'oceà, on creien que els esperaria una vida millor. Malgrat que no es pugui donar amb seguretat una xifra, es considera que, entre el 1821 i el 1960, prop de **60 milions d'europeus** van marxar de les seves llars i els seus llocs d'origen amb el somni de "fer les Amèriques". El 65% de tots ells van emigrar a Estats Units i Canadà, la resta va anar a Amèrica llatina i el Carib, especialment a Argentina, Brasil, Cuba i Uruguai. En aquell temps, també, els immigrants europeus van patir en la seva pell el recel i l'odi cap a l'estranger.

Algunes dades per països revelen fins a quin punt el fenomen de l'emigració europea va marcar els països tan d'origen com de destí:

Entre 1846 i 1932 (en 86 anys) van emigrar 18 milions de britànics, 10 milions d'italians i gairebé 5 milions d'alemanys. D'espanyols, en van sortir més de 4 milions i mig. Per altra banda, els països americans van rebre un gran nombre de persones, que van transformar per sempre més la seva fisonomia i la seva manera de fer. En aquest període esmentat, Argentina va rebre més de 6 milions de persones, Brasil 4 milions i mig i les Antilles més d'un milió i mig. Els Estats Units en van rebre més de 32 milions i Canadà més de 5 milions.

Pel què fa referència als espanyols, els principals països de destí van ser:

- Abans de l'any 1900, Cuba.
- A partir del 1901 Argentina, Cuba i, en tercer lloc, Brasil.

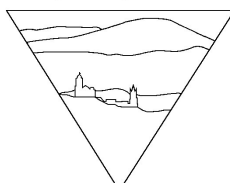
Per exemple, entre l'any 1911 i el 1920 (només 9 anys), més de 500.000 espanyols van emigrar a l'Argentina i, en el mateix període, gairebé 37.000 ho van fer cap a Cuba.

A Catalunya, a més de l'emigració econòmica a Amèrica, el segle XX va venir marcat especialment per dues grans onades migratòries. La primera, la dels exiliats republicans a França i a alguns països llatinoamericans com Mèxic, Argentina o Veneçuela i, la segona, la de l'arribada dels immigrants andalusos i aragonesos a partir dels anys 50.

Comparem la situació de la immigració andalusa de fa 50 anys amb l'africana d'avui:

“ Com a exemple dels immigrants he agafat un excel·lent amic que se'n va anar a viure a l'Hospitalet. Aquest senyor és de Cañas, província de Granada, i va venir a Catalunya l'any 1949. A la seva terra treballava a la construcció d'un canal a Sierra Nevada. Per anar a la feina havia de caminar cada dia catorze quilòmetres. Guanyava poc i el treball era penós. Un cunyat, que treballava a Barcelona de paleta i que va anar al poble a buscar la seva dona, li va parlar de Barcelona, on hi havia molta feina. Va deixar la seva família i va venir sol. Va anar a parar al barri de Collblanc (l'Hospitalet). Pagava un dur dur diari per l'habitatge i es mantenia amb un plat de "guisao" cada nit, que li costava tres pessetes. Guanyava 140 pessetes setmanals. La seva muller al poble i amb cinc fills, vivia dels diners que ell enviava cada mes, unes mil pessetes...” (Francesc Candel, *Els altres catalans*, Edicions 62, Barcelona, p. 146.149).

Ajuntament  de Girona



“Una mañana del pasado verano, Traore Amani salió de su poblado cercano a la población de Kayes (Malí) para intentar acercar la prosperidad a los suyos. Dejó atrás un trabajo mal pagado en la recolección de algodón, una esposa y dos hijos de cinco y siete años. Su intención era huir de un país de pobreza y miseria y acumular dinero en España para su familia. Nunca pasó por su cabeza instalarse en España para después traer a su esposa y sus hijos. No. Amari adora su país y quiere volver cuanto antes. Pero antes tiene que ganar algo de dinero para los suyos, asegura sentado en una silla reducida a un armazón de hierro y una tabla mientras come pasta con las manos a menos de una decena de metros de la colosales y modernas explotaciones freseras (Huelva).” (El País, “El largo viaje desde el hambre”, 10 de març de 2003).

OBJECTIU:

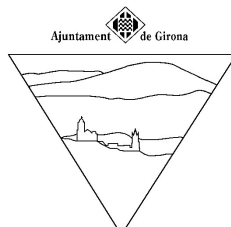
Copsar la universalitat de les migracions i entendre-les com un fenomen cíclic, que és substancial a totes les societats i pobles en algun moment de la seva història.

IDEES CLAU:

1. Europa també ha estat pobre.
2. Reconèixer-nos com immigrants (si més no, en potència).

ACTIVITAT:

1. Quina és la història de la teva família? Intenta dibuixar els trajectes que des dels teus besavis fins la teva generació s’han donat perquè tu siguis on ets avui. Quina és la història de les teves migracions familiars? Has de tenir en compte, per això, el concepte més ampli de migració, el de “moure’s” per canviar de lloc de residència, sigui des d’un país forà o sigui dins del propi país.



2.4. EL MITE D'EL DORADO O L'ÈXIT OBLIGAT

La manipulació d'una idea d'Europa

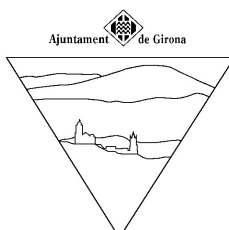
“Amb el meu diploma de tercer cicle en dret i ciències econòmiques, al meu país no guanyaria més de 350 euros al mes, mentre que el meu cosí que no té ni el batxillerat i treballa a França té molts diners. Quan torna, construeix cases, vesteix molt bé i fins i tot envia diners perquè el meu pare pugui anar de pelegrinatge a la Meca”. (Jove estudiant de Côte d'Ivoire, immigrant clandestí al Marroc entrevistat per un estudi de la Organització Internacional del Treball, any 2002).

“ A la tele, només publicitat. Coca-Cola, sense vergonya, ve a engrossir els seu negoci fins aquestes contradades... on l'aigua potable és un luxe. Sobretot, no en dubteu pas, Coca-Cola farà créixer el blat al Sahel! Atrets per la televisió, un grup de minyons raquífics d'entre set i deu anys, que per tota juguina duen trossets de fusta i llaunes de conserva replegades del carrer, s'enriolen veient l'escena suggestiva de la publicitat: un noi s'acosta a un grup de noies que sembla ignorar-lo, ofereix una Coca-Cola a la més bonica i aquesta, després d'un glop refrescant, ofereix generosament la seva cintura al noi. Agafats, se'n van junts i somrients. (...) Després, és el torn de Miko per intensificar la gana. Un enorme cornet de gelat, de colors llampants, omple la pantalla. Un nen ben grassonet apareix, llepant goludament un gelat enorme. Se senten rums rums d'enveja: Hum! Ham! Haaaam! Què bo! Hum! Fan ells al mateix temps. Dels gelats, aquests nens només en coneixen les imatges. Per ells no són més que un menjar virtual, consumit únicament allà, a l'altre cantó de l'Atlàntic, en aquest paradís on aquest grassonet de l'anunci ha tingut la bona idea de néixer. Així i tot, n'estan molt d'aquest gelat i, per ell, han memoritzat els horaris de l'anunci. Miko, aquesta paraula, la canten, la repeteixen com els creients salmodien un llibre sant”. (Fatou Diomé, *Le ventre de l'Atlantique*, Éditions Anne Carrière, Paris, 2003, p. 20-21).

Les imatges de la televisió i la publicitat, que arriben a tots els racons de món, per remots que siguin, són, juntament amb les històries reals o deformades dels que ja han emigrat, el verí que contamina els esperits dels joves i que els fa, només, desitjar una cosa: emigrar, sigui en les condicions que sigui. Els diners que els immigrants clandestins han d'aconseguir per pagar-se la travessia (del desert, de l'Atlàntic, de l'estret de Gibraltar), podrien ser invertits en el propi país per millorar la situació personal i familiar, però el “mite” de l'èxit fàcil i ràpid és massa gran. **Poques persones saben, en els països d'origen, el preu que han de pagar els familiars que viuen i treballen a l'estranger per fer-los arribar diners cada mes:**

“Con esa cantidad [4.000 euros per un visat fals i un bitllet d'avió] no eres tan miserable en África y podrías abrir un negocio, pero el que tiene un amigo en Europa y lo ve regresar con un Mercedes desea comprarse otro y al instante. Sucede que nunca tienen noticias de esos otros africanos que no vuelven porque siguen siendo pobres en el país de destino” (Aaliou Sow, Ministre de Joventut de Senegal, “Africanos en la otra orilla”, *La Vanguardia*, 27 d'agost de 2006).

L'any 2004, la Asociación Canaria Guineana Nimba, va editar un DVD sobre quina és la realitat de la immigració clandestina des d'Àfrica occidental. Durant 17 minuts, testimonis directes explicaven la veritat: com aquestes persones havien sortit enganyades pensant que arribarien a les Canàries en vaixell, i no en pastera, com van passar gana, com les dones són sistemàticament violades per la policia marroquina del Sàhara occidental, com els passadors van tirar al mar sense escrúpols companys que no sabien nedar, etc. Al mateix temps, imatges molt explícites de cossos sense vida, cadàvers surant al mar i barques arrossegades per les patrulleres espanyoles. Un dels testimonis diu:



“Em van explicar de tot sobre aquest continent: felicitat, luxe, bona vida, em deien que a Europa hi trobaria el paradís (...) No li desitjo això ni al meu pitjor enemic”.

Ni l'estat espanyol ni el govern de Canàries van voler finançar aquest DVD, que només va ser subvencionat per Guinea-Conakry, va ser traduït a 8 llengües africanes a més de a l'àrab, l'anglès, el francès i el castellà i va ser passat a les televisions públiques de Guinea Conakry, Guinea Bissau, Senegal, Côte d'Ivoire, Liberia i Sierra Leona.

OBJECTIU:

Copsar la dificultat de la lluita contra la immigració clandestina, a partir del moment que les persones que hi sucumbeixen només tenen una visió deformada de la realitat.

IDEES CLAU:

1. La importància de la informació contrastada i la responsabilitat dels mitjans de comunicació dels països d'origen. Al mateix temps, reconèixer la nostra pròpia ignorància envers un país recurrent en els mitjans de comunicació, com són els EE.UU., la informació sobre el qual ens arriba bàsicament a través del cinema i de les sèries de televisió.

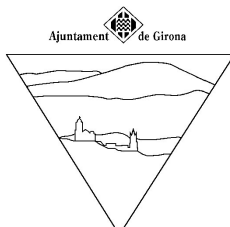
2. La tirania de l'èxit com l'obligació moral de reeixir que tenen aquells que han emigrat i la pressió social del seu lloc d'origen per no demostrar cap feblesa.

ACTIVITAT:

1. Pregunteu a alguna persona propera que vingui d'un altre país què es diu allí sobre Catalunya i Espanya. El què s'hi diu, es correspon amb la realitat?

2. Visiteu la pàgina web de l'associació Nimba: <http://nimbaweb.com> Quines altres activitats fan?

3. Pensem en els EE.UU. Què en saps? Quines són les notícies recents que s'hi relacionen? Ara anomena dos escriptors nord-americans, dos rius o muntanyes dels EE.UU. El que coneixem, és real? A través de quin mitjà ens és transmès? Rebem informació contrastada d'allí?



2.5. DRAN BRAIN (FUGA DE CERVELLS)

La importància dels recursos humans

S'entén com a fuga de cervells la marxa a l'estranger (Estats Units i Europa sobretot) dels professionals especialitzats (metges, informàtics, científics) més ben preparats originaris dels països en desenvolupament.

Níger, el país amb l'IDH (Index de Desenvolupament Humà) més baix del món, tenia, l'any 2004, 21.000 metges treballant als Estats Units. De fet, es diu que **hi ha més africans enginyers i científics als Estats Units que no pas en tot el continent africà**. La inseguretat laboral, la necessitat d'aportar uns recursos fixes i estables a la família, la manca d'oportunitats per a desenvolupar-se i créixer professionalment, els salaris baixíssims, fan que molts professionals, desenganyats pel què pensaven que podien aportar al seu país, o directament encegats pel que poden guanyar amb una emigració laboral, de ben segur exitosa, prefereixen desenvolupar-se professionalment a l'estranger, on són reconeguts en tots els aspectes pel seu treball especialitzat. Evidentment, la pèrdua d'aquest capital humà, minva de manera radical les possibilitats de desenvolupament del país d'origen. Mentre que durant els cinc anys que van del 1985 al 1990 van emigrar 60.000 professionals africans, a partir de l'any 1990 la mitjana anual és de 20.000.

Actualment, s'estima que al Regne Unit hi ha uns 60.000 metges indis, i 35.000 als Estats Units. La paradoxa de tot això és que els països més pobres destinen recursos apreciables a formar les persones que, més tard, no retornen els beneficis de l'educació a la societat que els ha vist créixer. Per un país com l'Índia, el rol a jugar pels professionals és cabdal, ja que la implicació d'aquests (és a dir, el fet de no emigrar) seria molt positiva per millorar el potencial de l'economia del país en el marc de la promoció de les noves tecnologies.

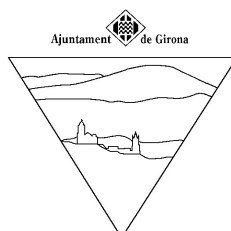
El secretari de Ciència, Tecnologia i Innovació productiva del govern argentí definia molt clarament què genera la pèrdua d'aquest capital humà:

“No hay duda de que este éxodo de científicos constituye una fenomenal pérdida para nuestro país: perdemos la inversión que significó formar esa capacidad y la posibilidad de contar con los aportes de esta gente para contribuir al desarrollo nacional. (...)”

La baja inversión total -pública y privada- que se destina a financiar la actividad científica y tecnológica provoca que nuestros investigadores perciban salarios entre diez y veinte veces más bajos que los que rigen en los países más desarrollados y deban trabajar con equipamiento e infraestructura que en muchos casos son obsoletos.

A lo anterior debe sumarse la existencia de agresivos esfuerzos por parte de los países más desarrollados para reclutar jóvenes científicos brillantes de todas partes del mundo; en la nueva “sociedad del conocimiento” es más valioso disponer de estas mentes que llevarse el producto de una mina de oro o parte del petróleo de un país”. (Tulio del Bono, “La fuga de cerebros pone en riesgo el futuro”, *La Nación*, 12 de noviembre de 2003)

A l'Argentina, com a mesura pal·liativa de la fuga de científics i experts, el govern va definir una sèrie d'iniciatives per incentivar, almenys, les col·laboracions amb aquells que ja no estan en sòl argentí. Es van potenciar doncs les col·laboracions entre els científics que viuen i treballen a l'estranger i aquells que encara resideixen a l'Argentina, aportant així uns i altres els seus coneixements i la seva experiència en treballs conjunts de recerca.



"En el futuro solamente serán exitosos los pueblos que entiendan cómo generar conocimientos y cómo protegerlos; cómo buscar a los jóvenes que tengan la capacidad de hacerlo y asegurarse de que se queden en el país. Las otras naciones se quedarán con litorales hermosos, con iglesias, con minas, con una historia espléndida; pero probablemente no se queden ni con las mismas banderas, ni con las mismas fronteras. Y mucho menos con capacidad económica". Albert Einstein, 1940

OBJECTIU:

Conèixer un nou nivell de la desigualtat, el de l'apropiació del capital humà per part dels països més rics. Adonar-nos com, en temes de ciència, Espanya té dinàmiques semblants a les dels països en vies de desenvolupament.

IDEES CLAU:

1. L'ajut al desenvolupament també passa en potenciar el desenvolupament científic i tecnològic dels països més pobres.
2. En el països més desfavorits també hi ha científics, metges i erudits que mereixen poder desenvolupar la seva tasca a casa seva.

ACTIVITAT:

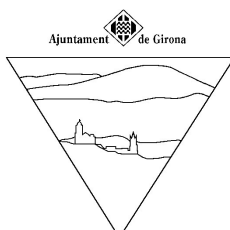
1. Intenta esbrinar quina és la situació dels joves científics i investigadors al nostre país. Existeix aquí també la fuga de cervells?

Algunes pàgines web que parlen de la fuga dels científics espanyols:

<http://elmundosalud.elmundo.es/elmundosalud/2004/01/05/biociencia/1073298912.html>

<http://www.nodo50.org/precariosgalicia/recortes/elmundo030403.htm>

<http://www.cienciadigital.es/hemeroteca/reportaje.php?id=75>



2.6. MIGRACIONS FORÇADES

2.6.1. HISTÒRIA DEL REFUGI. HISTÒRIA D'UN REFUGIAT

El refugi és un dret

L'any 1951, els estats membres de les Nacions Unides van signar la **Convenció de Ginebra sobre l'Estatut dels Refugiats**. Aquesta convenció és un dels fonaments de l'anomenat "Dret Internacional Humanitari" i ha estat signada per la majoria de països del món. Espanya no la va ratificar fins l'any 1978, en l'època de la transició democràtica. La Convenció assegura el dret de **no** devolució al país d'on és originària la persona perseguida, i vetlla per la seva protecció en el país d'acollida.

El text de la Convenció de Ginebra permet als estats on arriben els sol·licitants d'asil, d'interpretar lliurement la persecució a la que diuen estar sotmesos. Al considerar refugiada aquella persona que ha abandonat el seu país d'origen "degut a **temors fundats** de persecució per raons de raça, religió, nacionalitat, pertinença a determinat grup social o per les seves opinions polítiques", la Convenció de Ginebra està donant un criteri SUBJECTIU. La gran majoria de vegades els refugiats no poden demostrar que són perseguits i, el més habitual és que els països deneguin l'estatut de refugiat a una bona part dels sol·licitants.

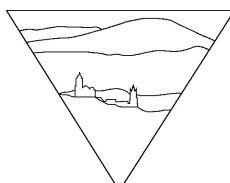
Una altra de les pràctiques que fan els estats d'arreu del món és no facilitar el procediment legal per als sol·licitants d'asil una vegada arriben a la frontera. Aquest fragment, extret d'un informe de l'ONG internacional Human Rights Watch, demostra quina va ser la pràctica del govern espanyol durant les setmanes de les entrades massives a Ceuta i Melilla de l'any 2005 a través de la reixa protectora. De fet, aquesta manera de fer, ja fa anys que és denunciada per advocats i ONGs, ja que sembla ser la pràctica habitual de les autoritats espanyoles en l'arribada de pasteres i *cayucos* al sud d'Espanya i a les Illes Canàries:

"En virtud de la legislación tanto nacional como internacional, España tiene la obligación de garantizar que todos los que se encuentren en su territorio y quieran solicitar asilo tengan oportunidad de hacerlo. Esto significa que se debe ofrecer a todos los detenidos al entrar en Ceuta y Melilla información clara, en un idioma que puedan entender, sobre su derecho a solicitar asilo y la orientación necesaria con respecto al procedimiento que deben seguir. España y Marruecos tienen la obligación de no enviar a personas a países en los que se enfrentarán al riesgo de persecución o tortura, o donde sus vidas correrían peligro de otro modo" (Human Rights Watch, "España: las deportaciones a Marruecos ponen en peligro a los inmigrantes", 13 d'octubre de 2005)

Encara que no coneixem les seves històries, a casa nostra també hi ha refugiats. Heus ací la història d'un refugiat congolès que viu i treballa a Girona. Reproducció parcial de "La Contra" apareguda a *La Vanguardia* del dia 17 d'octubre de 2005 amb el títol "*Dónde se está mejor que en casa?*"

- La meua història és complexa. A les meves classes d'Economia política procurava explicar què és la justícia. Entre els estudiants algú va parlar i em van arrestar l'any 2000. Durant sis mesos vaig estar-me immobilitzat: lligat de peus i mans. Vaig ser condemnat a mort.
- *I com es va salvar?*
- Les execucions tenien lloc al riu, et pegaven un tret, et lligaven a una pedra i et llançaven a l'aigua. Érem 8, en van matar 4 davant meu i quan va ser el meu torn vaig començar a plorar i a suplicar en la meua llengua materna. Un policia em va preguntar de quin poble era i si pertanyia a una família en concret.

Ajuntament  de Girona



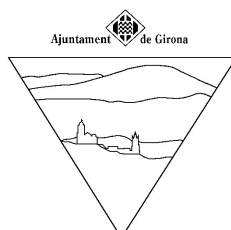
- *I sí?*
- Sí, el meu pare era un polític que va lluitar per la descolonització d'Àfrica. (...) Em van deixar escapar. Me'n vaig anar arrossegant-me perquè els meus peus no em responien i uns pescadors em van passar a l'altre costat: Brazzaville.
- *I com li va anar a l'altre costat del riu?*
- Als tres dies d'escapar-me va néixer el meu darrer fill, que encara no he conegut. Fa tres anys que no parlo amb la meva família, vaig trucar des de Brazzaville i van patir represàlies: van assassinar un dels meus germans i van detenir els altres tres. (...) Jo estava terroritzat, així que vaig decidir anar a Gabon, on vaig poder treballar en una escola primària. Quan em va ser possible vaig comprar un passaport fals de Mali i un bitllet per Casablanca i d'allí a Rabat.
- *Per què Rabat?*
- Perquè hi ha una colònia de congolesos. Però el meu passaport va caducar i vaig ser detingut i enviat a la frontera amb Algèria. Tres setmanes de viatge. Cada vegada que passes per una capital et posen a la presó fins que omplen un autobús. Després els algerians et duen al sud, a la frontera amb Mali i allí t'abandonen, en el desert, a 45 graus. I després torna a pujar.
- *Això significa travessar el desert a peu?*
- Sí, bevent els teus propis orins. En el camí em vaig trobar amb dos camions plens de morts, i esquelets amb el passaport a la mà, fals, per descomptat. Jo vaig anar amb un grup cap a Tamarrasset.
- *A peu?*
- Sí, caminàvem de nit i de dia ens amagàvem. Per arribar a Ujda, el primer poble de Marroc, vam estar tres mesos. Vam sortir 35 i vam arribar 7. No puc dir-li què va passar amb els altres perquè el desert és la mort. (...) Un cop a la frontera amb Ceuta, jo vaig estar sis mesos al bosc abans d'aconseguir saltar la reixa.
- *Què va fer quan va arribar a Ceuta?*
- Passar-me tres dies immòbil estirat entre arbustos rodejat de Guàrdia civil. Els marroquins de Ceuta són molt amables, et diuen "germà" – al Marroc et diuen "negre"-. Vaig poder arribar al centre d'estància temporal d'immigrants i vaig demanar l'asil polític, però només em van concedir un permís temporal.
- *Què s'ha de fer amb la immigració?*
- Si tinguéssim possibilitats, si hi haguessin fàbriques a l'Àfrica...
- *... No se n'anirien de casa.*
- Per passar de professor universitari a descarregador? La gent que té feina a l'Àfrica no vol venir a Europa perquè la denigrin. On s'està millor que a casa?

OBJECTIU: Conèixer una possible història d'un Altre proper. Reconèixer l'heroïtat de tantes persones que viuen a tocar i de qui no coneixem res.

IDEES CLAU: La situació política com a desencadenant d'un projecte migratori.

ACTIVITATS:

- 1- Aneu a la pàgina web d'Amnistia Internacional o de Human Rights Watch i busqueu exemples de violació dels drets dels refugiats en el món.
- 2- Dibuixeu en un mapa la ruta que va fer aquest refugiats des de Congo Kinsasha a Girona.
- 3- Pregunteu a casa vostra (avis, pares) sobre històries del "nostre" exili, el dels republicans a França i Amèrica llatina. Si la vostra família és d'un altre país, esbrineu si allí també hi ha hagut persones, en algun moment, que s'hagin vist obligades a fugir per por a morir o patir represàlies.



2.6.2. TRÀFIC DE PERSONES I NOVES FORMES DE L'ESCLAVATGE AL SEGLE XXI

Noves formes de l'esclavatge al segle XXI

“Tràfic de persones” significa la captació, el transport i l'acollida de persones, recurrent a l'amenaça o a l'ús de la força o altres formes de coacció, així com a l'engany, amb finalitats d'explotació. Aquesta explotació inclou, com a mínim, l'explotació de la prostitució aliena o bé altres formes d'explotació sexual, els treballs o serveis forçats, l'esclavitud, la servitud o l'extracció d'òrgans” (*Protocol per Prevenir, Suprimir i Penalitzar el Tràfic de Persones, especialment de dones i nens, que complementa la Convenció de les Nacions Unides contra el Crim Organitzat i Transnacional*) .

Des de final del 2002 a Bangladesh s'estan arrebegant noies de poble “fresques” per a la indústria del sexe de Dubai. Això es deu al fet que Bangladesh té fama de tenir un índex especialment baix de sida. Les noies arriben a Dubai amb visat de turista i les contracten per tres mesos. En comparació guanyen força diners, però la feina és molt intensa i terriblement arriscada, ja que han de mantenir relacions sexuals sense preservatiu amb la majoria de clients. Per tal que les noies restin submises i suportin la feina que els obliguen fer, els seus caps els injecten drogues a diari. No hi ha cap control mèdic i se sap que s'utilitza la mateixa agulla per a diverses noies. Dubai és un lloc sofisticat. Cada tres mesos arriba d'un país pobre una nova remesa de noies “fresques” per substituir aquelles que han estat explotades fins la sacietat. (*Noves idees per gestionar les migracions*. IEMed, Barcelona, 2006, p. 301-307)

Quan es parla de tràfic de persones, el continent asiàtic és el que mereix més l'atenció dels especialistes. Àsia és un continent en el qual nombrosos països no respecten els drets dels infants, això significa que les noies menors d'edat poden ser fàcilment víctimes d'explotació sexual. El turisme sexual és una activitat també força localitzada en certs països d'Àsia, com Tailàndia o Vietnam. A més, els principals països d'arribada de les migracions d'origen asiàtic són els països del Golf Pèrsic, on els immigrants no només no tenen drets com a persones, sinó que ni tan sols se'ls reconeix l'estatus d'immigrants. Es calcula que i ha unes 375.000 persones provinents de sud i sud-est que han caigut en mans de les màfies de traficants de persones i tràfic de blanques.

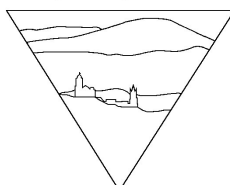
A nivell europeu, segons l'Organització Internacional de les Migracions (OIM), anualment més de 500.000 dones, procedents de tots els països ex-socialistes, viatgen majoritàriament a Alemanya, Àustria i altres països europeus per exercir-hi la prostitució. La majoria d'elles, han estat víctimes d'engany i no saben quina serà allí la seva feina real. Una vegada al país de destí, són explotades sexualment.

El tràfic de dones i nens amb finalitats sexuals no para de créixer degut als grans beneficis que comporta per a les màfies i els proxenetes.

No hem de confondre el tràfic de persones amb el contraban de persones. Mentre que el primer ve donat per unes xarxes criminals que busquen les seves pròpies víctimes, en el contraban de persones són els clients que busquen les xarxes mafioses. Aquestes són les que organitzen les rutes de viatge clandestines dels immigrants ilegals d'arreu del món. **El tràfic de persones (*trafficking*) i el contraban de persones (*smuggling*) són el tercer gran negoci mundial de l'actualitat, després del tràfic de drogues i el tràfic d'armes.**

Aquestes víctimes del tràfic, s'afegeixen doncs al còmput dels nous esclaus del segle XXI. Es considera que **avui, en el món, hi ha 200 milions de persones que pateixen situacions de semi-esclavitud (servitud forçada) o esclavitud. D'aquestes, 27 milions viuen en situació de servitud total.**

Ajuntament  de Girona



Totes les estadístiques indiquen doncs que avui hi ha més persones vivint en situacions de quasi esclavitud i esclavitud que durant els llargs períodes històrics del tràfic d'esclaus. En els països de l'Àfrica occidental i central (Sudan, Txad, Somàlia, Benín, Burkina Faso, Camerún, Costa d'Ivori, Gabon, Nigèria i Togo), s'estan donant pràctiques esclavistes. Si abans els més preuats eren els homes joves, avui són els nens les principals víctimes de l'esclavitud. Treballen en el servei domèstic i en plantacions de cacao i cafè. En paraules de Saliya Kanté, director de l'associació "Salvem als nens de Mali", "aquells que beuen cacao o cafè estan bebent la seva sang. És la sang de nens que no arriben als 10 anys".

OBJECTIU:

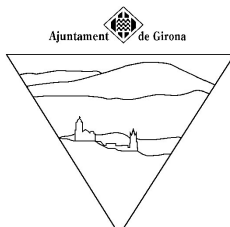
Entendre que el tràfic també és una realitat a casa nostra i que és una de les formes radicals de la immigració forçada (juntament amb els refugiats i desplaçats). Al mateix temps, fer el lligam amb l'esclavitud significarà donar una dimensió històrica al fenomen.

IDEES CLAU:

1. La proliferació de les màfies de tràfic de persones és possible degut a les polítiques de tancament de fronteres i de polítiques repressives contra la immigració.

ACTIVITAT:

1- Vés a la pàgina web d'Amnistia Internacional, al reportatge del National Geographic <http://nationalgeographic.com/ngm/0309> o bé al web de l'associació *Anti Slavery International* (en anglès). També pots anar a la pàgina del CCEM (*Comitè Contre l'Esclavage Moderne*, en francès). Navega i esbrina quins són els països més tocats per l'esclavitud avui i què s'hi fa en contra. Intenta trobar alguna "història de vida", el relat vital d'una persona que hagi estat esclavitzada.



2.6.3. L'ESCLAVITUD COM A PRECEDENT

La vinculació històrica catalana amb la forma més violenta de migracions forçades: l'esclavatge

Catalunya també ha estat un país d'esclaus. Els dos grans comerços d'esclaus van tenir sempre clients catalans i, fins i tot, mercaders que es van enriquir amb el negoci. Els dos grans tràfics d'esclaus de la història de la humanitat són el tràfic transsaharià i l'atlàntic:

EL TRÀFIC D'ESCLAUS TRANSSAHARIÀ (s. VII-XIX):

Dominat per àrabs i magribins és el negoci d'esclaus més llarg de la història, ja que s'inicia en el segle VII i no acaba fins el segle XIX. S'anomena transsaharià perquè s'utilitzaven les rutes del Sàhara per anar a "recaptar" esclaus i per portar-los a vendre als principals ports del Mediterrani, a les principals ciutats europees i a les més grans ciutats d'Àrabia. El nombre de víctimes del tràfic d'esclaus transsaharià ha estat probablement molt superior al del tràfic atlàntic. Irònicament, **els immigrants clandestins que avui travessen el Sàhara per arribar al nord d'Àfrica i d'allí a Europa, agafen les mateixes rutes transsaharianes dels mercaders d'esclaus d'abans, fent revifar camins i travessies que feia molts anys que ningú no havia tornat a utilitzar.**

Curiosament, no hi ha descendents d'aquells africans reduïts a l'esclavitud que van ser venuts per Europa. Això es deu a una pràctica molt comuna aleshores, la castració.

EL COMERÇ ATLÀNTIC (s. XV- XIX):

El tràfic d'esclaus atlàntic va ser iniciat pels portuguesos, que van ser els primers europeus, al segle XV, en gosar endinsar-se al continent africà i van establir, a la costa de l'Àfrica occidental, factories de "recaptació". Però van ser els segles XVII i XVIII els més actius, i gairebé tots els països europeus van tenir grans mercaders d'esclaus i grans interessos en el "sector". Els mercaders europeus pactaven incursions amb alguns caps de tribu subsaharians i aquests retornaven, a canvi d'armes i altres objectes, amb el botí: poblats sencers reduïts a l'esclavitud. Per aquestes persones, la travessia de l'oceà Atlàntic era un infern. Sovint, només arribaven vius els dos terços dels transportats. Aquells que sobreviuen, eren venuts com animals en els ports americans.

Es considera que actualment hi ha 70 milions de persones descendents d'antics esclaus africans repartits per tot el continent americà (Estats Units, Cuba, Brasil, etc.)

Acta notarial del 28 de juny de 1400, Barcelona

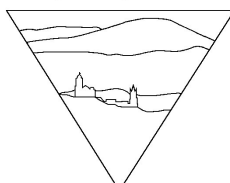
Venda de l'esclava Antònia, sarraïna, negra d'Etiòpia, de 8 anys, pel preu de 45 lliures, entre Berenguer d'Hostalrich, cavaller, de Caldes de Montbui, diòcesi de Barcelona, venedor, i Jaume Sala, prevere de Barcelona, comprador.

Acta del 20 de novembre de 1350, Barcelona

Venda de l'esclau Joan, batejat, negre, oriünd de Munt de Barques, pel preu de 55 lliures, entre Guillem Moià, mercader, ciutadà de Barcelona, venedor, i fra Bernat de Puig, prior del convent dels Frares Predicadors de Barcelona, comprador en nom del convent. N'és fiador Bernat Cuc, mercader, ciutadà de Barcelona.

Durant els segles XIV i XV, **Barcelona va ser un centre comercial molt important del comerç d'esclaus.** La presència de l'esclau, fruit del tràfic directe o com a conseqüència de la violència, constitueix un dels aspectes fonamentals de les relacions socials i econòmiques de la Baixa Edat Mitjana (segles XIV i XV). És indispensable imaginar-se les ciutats mediterrànies de l'època amb el seu **col·lectiu d'esclaus**, element característic de la vida d'aleshores tant a nivell quantitatiu com qualitatiu. En els mercats conflueixen homes i dones d'orígens diversos llestos per a ser venuts donant lloc a una autèntica globalització de la servitud, el màxim exponent del que nosaltres anomenem "migracions forçades".

Ajuntament  de Girona



Malgrat que en el segle XIII la immensa majoria dels esclaus de Barcelona eren musulmans originaris dels diferents regnes de la península i del nord d'Àfrica que havien estat fet presoners en les picabaralles entre els nous regnes cristians (Reconquesta) i els territoris d'hegemonia musulmana, en el segle XIV el col·lectiu d'esclaus tenia una diversitat ètnica remarcable: Els esclaus provenien de tots els racons del Mediterrani i de més enllà, tant del nord com del sud, degut al tràfic pròpiament dit i a les guerres i la pirateria. La font més important de captius era la violència. Eren sotmesos a esclavitud els pirates interceptats abans de saquejar les ciutats i els presoners de guerra. A més, la reducció a l'esclavitud era també una forma de repressió contra la població autòctona que es rebel·lava contra l'autoritat. **De manera paral·lela al desenvolupament comercial es va produir una intensificació del tràfic d'esclaus i de la pirateria**, sempre atenta als botins saborosos i abundants. Així doncs, a la primera meitat del segle XIV i en una ciutat com Barcelona, a part dels esclaus musulmans de diferents procedències coneguts aleshores com a "sarraïns", hi havia esclaus de múltiples orígens, essent el més nombrós, després dels sarraïns, el dels esclaus grecs.

La llista de procedències és llarguíssima:

Esclaus blancs: eren homes i dones originaris dels pobles balcànics (albanesos, bosnians, búlgars, etc.), grecs, esclaus russos i dels pobles del Caucas i Crimea, armenis i turcs. També hi havia esclaus catòlics com sards i genovesos.

Esclaus negres: eren sobretot wolofs i mandinques. Podien ser cristians, musulmans o animistes.

Esclaus canaris: els *ganches*, els autòctons de les illes Canàries van ser venuts massivament com esclaus o bé totalment aniquilats, sobretot a partir del segle XV.

No hem de pensar que només els més rics eren amos d'esclaus. Hi ha una gran diversitat de classe social i ocupació entre aquests. A més dels mercaders que es dedicaven plenament al tràfic, els venedors, compradors i intermediaris a petita escala pertanyien a tots els oficis i categories socials de la societat del segle XIV i tant podien ser cristians d'origen com jueus o musulmans conversos, tant podien ser lliures d'origen com lliberts, ja que alguns antics esclaus, una vegada alliberats, adquirien al seu torn un esclau pel seu ús personal.

OBJECTIU:

Donar un contrapunt històric al tràfic de persones.

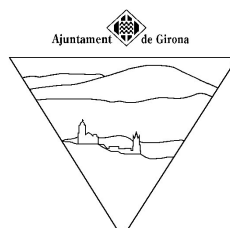
IDEES CLAU:

1. Mundialització de la servitud a casa nostra .
2. La percepció de la gravetat de les situacions humanes depèn del context històric i social.

ACTIVITAT:

- 1- Intenta trobar informació sobre els interessos catalans en el comerç d'esclaus durant l'època del tràfic atlàntic (segles XV-XIX).
- 2- Quan va ser oficialment abolit l'esclavatge a Europa? I al món?

L'abolició definitiva de l'esclavatge a Europa va ser proclamada l'any 1848. L'any 1974 l'ONU va crear dins de la Comissió de Drets Humans un grup de treball sobre les formes contemporànies de l'esclavitud. Dit d'altra manera, l'ONU reconeixia amb aquest gest que a finals del segle XX, existia encara l'esclavitud al món. Per altra banda, l'associació anglesa *Anti-Slavery International* no ha parat mai la seva tasca des de la seva fundació l'any 1839. A nivell mundial, hi ha països que practiquen encara l'esclavitud amb legitimitat (com Aràbia Saudí). A Mauritània, malgrat l'ordenança governamental de 1981, la tercera de la història d'aquest país d'abolició de l'esclavatge en tot el territori nacional, continuen les pràctiques esclavitzants, estimant de manera aproximada fins a 90.000 les persones en situació de submissió total.



3. LES CONSEQUÈNCIES DE LES MIGRACIONS

3.1. LES MIGRACIONS DEL SABER: LES BIBLIOTEQUES DE TUMBUCTÚ

Els moviments humans com a generadors de coneixement

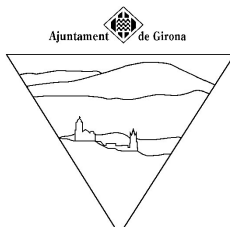
Igual que les persones, el saber viatja, es trasllada. Durant el temps dels intercanvis transsaharians, en l'època de l'auge del comerç transsaharià que acaba al segle XV, van ser molts els manuscrits que, d'un costat a l'altre del Sàhara, van donar lloc a un pròsper comerç en què el saber era la mercaderia més preuada. El desert no va significar aleshores cap obstacle infranquejable per a la connexió i l'intercanvi cultural entre el nord i el sud del Sàhara, entre el Magrib i els països àrabs amb el Sahel, entre Europa i l'Àfrica subsahariana. Les "migracions del saber" van acompanyar els homes d'aleshores nodrint-los de coneixement.

La "ciutat inaccessible" que va fascinar a tants exploradors, Tumbuctú, és avui una bonica ciutat de sorra amenaçada pel desert que avança inevitablement any rere any. Fundada en el segle XI per tuaregs, la ciutat es va imposar com un centre de comerç indispensable en les transaccions comercials entre el Sahel i el Magrib. Les mercaderies més preuades transitaven quotidianament per la ciutat: la sal, l'or i els esclaus. Mentrestant, mercaders àrabs i perses convivia amb viatgers i filòsofs musulmans decidits a convertir les poblacions locals. Juntament amb les grans ciutats de la regió, **Tumbuctú va ser un dels principals centres d'una efervescent civilització islamósudanesa** la memòria de la qual encara es manté viva en bona part gràcies a l'herència escrita de les biblioteques privades de Tumbuctú, que són heretades de pares a fills i que contenen obres antiquíssimes, d'a partir del segle XI algunes d'elles.

Les ciutats del comerç rebien amb gran entusiasme notícies i relats d'altres indrets. A Tumbuctú els copistes es beneficiaven d'un gran reconeixement social. Es comenta que les famílies de la ciutat rivalitzaven entre elles per obtenir els més bonics manuscrits. A més d'aquests, existeix a Tumbuctú un gran nombre d'obres de tipus filosòfic, jurídic i religiós constituït per les transcripcions de les conferències fetes a la ciutat pels ulemes (teòlegs musulmans) i altres savis. Aquestes transcripcions van ser fetes sobre escorça d'arbre, omòplats de camells, sobre pell de xai o sobre paper. També hi ha nombroses obres de temes tan diversos com el curs dels planetes, la tonalitat de les cordes d'un instrument de música, la qualitat dels teixits i les propietats de la nou de cola. També s'hi troben actes jurídiques sobre la vida dels jueus i renegats de Tumbuctú, sobre la venda i alliberament d'esclaus, les fluctuacions del mercat de la sal, de les espècies i de l'or, etc.

"Hi ha en una d'aquestes muntanyes més fredes, una tribu anomenada Mestasa que té copiar llibres, amb la més bella cal·ligrafia, com activitat principal. Copien un gran nombre de llibres i els venen al Magrib o a altres llocs. Un vell comerciant genovès resident a Fès, Tomaso de Marino, que s'havia afegit a la nostra caravana, i amb qui tenia freqüents converses, va comprar en un sol poble un centenar d'aquests llibres, admirablement cal·ligrafiats i relligats en cuir. Em va explicar que els ulemes i els alts personatges del país dels Negres en compraven molts, i que es tractava d'un comerç molt lucratiu." (Amin Maalouf, *Lleó l'Africà*, J. C. Lattès, París, 1986, p. 156)

El llegat bibliogràfic de Tumbuctú demostra una vegada més la profunditat espiritual de l'Àfrica precolonial i el dinamisme intel·lectual de la regió, tantes vegades oblidat i ignorat. La dinàmica comercial pròpia de la zona, va permetre l'obertura intel·lectual i demostra fins a quin punt comerç i saber anaven units.



OBJECTIU:

Adonar-se de la riquesa cultural d'aquesta Àfrica estigmatitzada tan negativament. A través de l'activitat proposada, insistir en el fet que la cultura europea no hagués pogut evolucionar sense les incorporacions que van fer els àrabs a través d'Al-Andalus. Que "Espanya" va ser aleshores un pont de coneixement entre l'Orient i el Pròxim orient i Europa (aleshores a la cua de la cultura i la ciència).

IDEES CLAU:

- 1- El viatge com a generador de coneixement.
- 2- La importància dels moviments humans en la difusió del saber.

ACTIVITAT:

- 1- Com has pogut veure, el saber es trasllada, emigra com les persones. Intenta trobar l'origen dels següents elements i explica el seu "itinerari" fins que van arribar a Europa.

(Les respostes només són incloses en el dossier del professorat)

Els ESCACS: Els escacs constitueixen una evolució del joc de tauler àrab anomenat *xatranj*, que ara es creu que prové del *xaturanga*, inventat a l'Índia el segle VI, fent servir el mateix tauler de 64 caselles d'un altre joc, l' *aixtapada*. Van ser introduïts a la península ibèrica i d'aquí a Europa pel cèlebre músic iraquí Ziryab, que va immigrar a Cordova al segle IX. Els escacs eren molt populars al Pròxim orient.

El COTÓ: (en àrab, *qutun*). Originari de l'Índia. Malgrat ser ja conegut abans de l'arribada dels àrabs i amazighs a la península, el seu cultiu va ser introduït pels àrabs a Andalusia, i d'allí va anar a França i Flandes (segle XIII), a Alemanya (segle XIV) i a Anglaterra (s. XV).

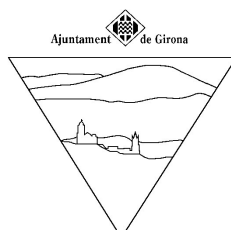
El TOMÀQUET: L'origen de la planta silvestre és dins la zona compresa entre el nord de Xile, Perú i Equador i va ser a Mèxic on es va cultivar per primera vegada ja abans de l'arribada dels conqueridors espanyols. Van ser doncs aquests els que van introduir-lo a Europa al segle XVI. Versemblantment, els primers fruits que arribaren a Europa eren de color groc (actualment encara hi ha varietats així) cosa que explicaria el seu nom italià de *pomodoro* (poma d'or).

El PRÉSSEC: El préssec és una fruita d'origen xinès. Arriba a Europa pels àrabs que l'havien coneguda dels perses i aquests dels xinesos. És una fruita habitual en la dieta de molts pobles asiàtics i també és molt present en moltes llegendes i tradicions populars que li són associades. El préssec té un paper important a la tradició xinesa i és el símbol de la immortalitat i l'eterna joventut.

El PAPER: El paper va ser descobert pel xinès Ts'ai Lun i va començar a fabricar-se al Turquestan el segle V. Tres segles més tard, ja és produït a Samarcanda per artesans xinesos, probablement presoners de guerra. A través del Pròxim orient arriba a Tunísia i d'allí a Al-Andalus al segle X.

Menjar cues de panses fa tenir més memòria: És una superstició que és d'origen persa. Avui en dia, també a l'Iran es diu això. Aquesta superstició, amb els 7 anys de desgràcia pel trencament d'un mirall, la mala sort del número 13, etc., van ser introduïdes a Espanya a través dels àrabs cosmopolites i dels perses viatgers en època de l'emirat independent (756-912), responent a la moda d'apropiar-se de tot allò que provenia de Pèrsia.

El SUCRE: (*sukar* en àrab). A partir de diferents textos literaris i històrics, es pot dibuixar la progressiva introducció del sucre de canya a la península ibèrica, que va desbancar així el consum de l'hidromel. El segle VII apareix citat a Egipte i més tard a Síria i Xipre. L'any 714 apareix citat ja a Al-Andalus i d'aquí entra a Europa.



3.2. LA MÚSICA GNAWA, MÚSICA MESTISSA.

Un exemple de mestissatge musical

Els *gnawi* són descendents mestissos dels antics esclaus procedents de l'Àfrica subsahariana que van ser víctimes del tràfic transsaharià i que es troben en el Magrib. Els *gnawi* formen confraries sota els auspicis del seu patró, Sidi Bilal, el primer esclau alliberat pel profeta Mohamed que va esdevenir el primer *muetzi*⁵ de l'Islam. Els *gnawi* realitzen rituals de trànsit curatiu en els que la música (música *gnawa*) té un paper principal. Aquesta combina aportacions diverses: des de les originàries de l'Àfrica negra dels seus avantpassats, a les arabomusulmanes i berbers. És una música evidentment mestissa amb fortes arrels africanes.

La guarició té lloc a través d'un ritu de possessió durant el punt àlgid del qual la persona entra en contacte amb l'esperit que l'habita i comença el trànsit. Les sessions estan conduïdes pel mestre, el seu grup i la vident. Comencen amb un repertori musical d'ambientació i diversió i, una vegada acabat, els músics passen a interpretar el seu repertori sagrat, denominat *mluk*. Des de mitjanit a primeres hores del matí la música i el cant se succeeixen en una espiral curativa que té moltes similituds amb altres ritus de guariment, com el *vudú* haitià.

Cada episodi cantat fa referència a un *djinn* (esperit) determinat. Existeixen set variacions de *mluk*, cada una de les quals va dirigida a un o varis *djinns* dominants que, al seu torn, van lligats a una olor determinada (l'encens que crema durant la celebració) i un color. Els esperits marins es relacionen amb el blau clar, els celestials amb el blau fosc, els del bosc amb el negre i els que tenen relació amb la sang són representats pel vermell. El blanc i el verd són reservats a la invocació dels sants i el groc és atribuït únicament a l'esperit femení de Lala Mira. Durant el ritu, quan el mestre comença a tocar la música d'un esperit en particular, l'individu que s'identifica amb aquest entra en trànsit.

Tanmateix, el ritu no es limita al que nosaltres consideràriem "l'exorcisme", sinó que també funciona com una iniciació el punt de sortida de la qual haurà estat la malaltia i el patiment. Molts dels "posseïts" decideixen formar part, una vegada guarits, de la confraria, seguint així la iniciació. Per aquesta raó, els *gnawi* consideren el seu ritu com una via d'accés a l'interior d'un mateix. Desgraciadament, avui en dia aquestes pràctiques rituals iniciàtiques estan essent atacades per dos grans mals. Per una banda, els fonamentalistes islàmics intenten diabolitzar-les i, per altra banda, l'avidesa del turisme ha fet que molts intentin relegar aquestes pràctiques al folklore, ignorant completament la finalitat ritual i terapèutica que dona sentit a aquesta música.

L'instrument principal de la música *gnawa* és el *guembre*, que només toca el mestre. El *guembre* és una espècie de llaüt de tres cordes amb un registre baix. Les cordes estan fetes amb els intestins d'un boc sacrificat segons els rituals *gnawa*. Els altres músics toquen les *qarqabu*, una mena de castanyoles metàl·liques, i fan rèpliques corals als cants del mestre. També tenen el paper de ballarins. Per a la introducció del ritu sagrat de possessió, utilitzen dos tambors anomenats *tbel*.

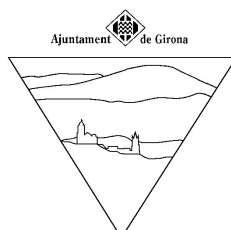
Com ja hem dit, cada vegada costa més de trobar l'autèntica música *gnawa*. Així i tot, molts grups han adoptat certs aspectes musicals propis del *gnawa* i els han incorporat a formes del rock, del blues i del jazz. Això dona resultats artístics extraordinaris. Alguns exemples de grups són:

El popular grup marroquí *Nass el Ghiwane*

El grup francès *Gnawa Diffusion*

Els marroquins *Ensemble Gnawa Express*

⁵ És conegut amb el nom de *muetzi* l'home que fa la crida a la pregària des de les mesquites.



OBJECTIU:

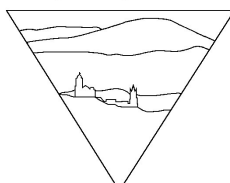
Conèixer, idealment també a través d'una audició, una música evidentment mestissa.

IDEES CLAU:

1. Equiparar el *gnawa* al *jazz* com a música sorgida dels descendents dels esclaus afroamericans.
2. Equiparar-lo a altres músiques, com el hip hop, de referències múltiples i mestissatges diversos.

ACTIVITAT:

- 1- Escolta un parell de cançons *gnawi* i intenta trobar quina és la seva seqüència musical (repeticions, refrany, instruments, etc.) Identifica tants elements com puguis dels que s'han parlat en el relat.
- 2- Busca els orígens del *jazz*, quins punts en comú té amb la música *gnawa*?
- 3- Existeixen altres confreries mestisses semblants a les confreries *gnawi*. Busca coses sobre el *candombé* brasiler i sobre l'*ocha* cubà. Què són? Com els caracteritzaríes? Quins punts en comú tenen amb els *gnawa*?



3.3. CODESENVOLUPAMENT

L'oportunitat d'aprofitar el capital humà de la immigració

El codesenvolupament és *"una proposta per a integrar immigració i desenvolupament de manera que els dos països, el d'origen i el d'acollida, puguin beneficiar-se dels fluxos migratoris. És a dir, és una forma de relació consensuada entre dos països, d'aquesta manera l'aportació dels immigrants al país d'acollida no es tradueix en una pèrdua per al país d'origen"* (Sami Naïr, impulsor del concepte de Codesenvolupament)

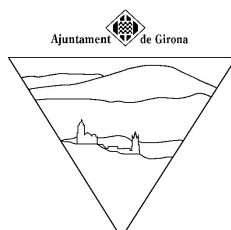
És a dir, codesenvolupament és facilitar als immigrants la relació constructiva amb el seu país d'origen. Amb la col·laboració i la implicació de la societat d'acollida, es creen programes de desenvolupament i intercanvi amb el país de l'immigrant. D'aquesta manera, hi surt guanyant tothom: l'immigrant perquè no trenca de manera dramàtica amb la seva terra natal, la societat d'acollida perquè, a l'implicar-se en els projectes, aprèn més dels seus propis immigrants, i la societat d'origen perquè es creen programes de desenvolupament a la seva mesura, pensats per aquells que coneixen de manera real el país.

El codesenvolupament no és possible si:

- No hi ha una integració real dels immigrants, ja que aquests no poden trobar aleshores la complexitat de la societat d'acollida.
- No hi ha una xarxa de col·laboradors i persones implicades en el país d'origen, per això és important que els projectes siguin realistes, que toquin problemes reals i que tinguin solucions possibles.
- No hi ha una sensibilització, tan d'un costat com de l'altre. Per part de la societat d'acollida per solidaritzar-se amb una realitat llunyana, per part de la societat d'origen de l'immigrant és indispensable que cregui en el projecte i que entengui que també hi ha solucions possibles a casa seva, que no cal sempre emigrar perquè les coses millorin.

ADECRS

L'ADECRS (Associació per al Desenvolupament de la Comunitat Rural de Sare Coly Sallé) va ser fundada l'any 1998 per un grup d'immigrants senegalesos establerts a les comarques gironines amb la intenció de desenvolupar la seva comarca d'origen per tal d'iniciar en l'arrel de la seva pròpia emigració econòmica i establir vies d'integració a la societat catalana. Amb la col·laboració de GRAMC (Grups de Recerca i Actuació amb Minories Culturals) i l'establiment d'una contrapart local (anomenada ADESC) formada per socis de tota la comunitat rural d'origen, es van iniciar els primers projectes de codesenvolupament. S'ha dissenyat un Programa de Desenvolupament Integral que engloba les diverses àrees prioritàries per al desenvolupament de la zona: l'economia (agricultura, ramaderia, comerç i manufactura), la salut, la cultura, l'educació i la dinamització comunitària. Actualment, la contrapart senegalesa treballa en més de vint pobles i compta amb més de cinc-cents socis.



Pagesos Solidaris

La Fundació Pagesos Solidaris treballa des de fa anys per establir programes eficaços de codesenvolupament a partir de la col·laboració indispensable dels treballadors temporers que vénen a Catalunya, País Valencià i Mallorca. D'aquesta manera, capaciten i acompanyen aquells temporers i temporeres que volen actuar com a agents de codesenvolupament i que volen contribuir a dinamitzar socialment, cultural i econòmicament a les seves comunitats rurals d'origen.

A més de la vessant formativa, el programa preveu accions de seguiment i tutoria adreçades als agents de codesenvolupament que promoguin iniciatives de millora de les condicions de vida en les seves respectives zones de procedència. Les àrees de treball s'estenen a diferents regions de Colòmbia, Marroc i Romania.

Alguns exemples de projectes de codesenvolupament tutelats per Pagesos Solidaris:

Al Marroc:

Centre de Formació Al Mostakbal a Sidi Yamani (Asilah). Amb l'objectiu de fomentar l'autonomia personal, social i econòmica de les dones de Sidi Yamani i possibilitar l'organització entre elles, 5 agents de codesenvolupament, han dinamitzat la creació del centre de formació Al Mostakbal on s'imparteixen cursos d'alfabetització i educació bàsica, de confecció, modisteria, macramé, brodat i xerrades de sensibilització.

A Colòmbia:

Per tal de promoure el desenvolupament rural comunitari s'han posat en marxa iniciatives productives amb l'objectiu que es converteixen en projectes sostenibles que millorin la situació de dones i homes del món rural amb risc d'exclusió socioeconòmica. Entre d'altres, s'ha creat un centre de replega, refredament i comercialització de llet a Guasca (Cundinamarca), s'ha ajudat a la modernització d'un forn i pastisseria de dones (Puerres, Nariño) i a l'organització camperola per a la producció de quinoa (Puerres, Nariño).

OBJECTIU:

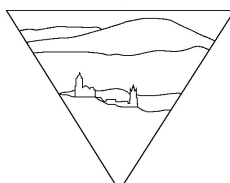
Entendre el codesenvolupament com una relació equilibrada i dual, en la que cada protagonista té l'oportunitat de realitzar les pròpies aportacions.

IDEES CLAU:

- 1- El desenvolupament ben entès és el que passa pels agents autòctons i que els dona un espai de lideratge al país d'origen.

ACTIVITAT:

- 1- Parla amb persones que vénen de països en vies de desenvolupament i pregunta'ls què farien per millorar la situació allí. Segur que tenen idees, escolta'ls i comenta què t'han explicat.



3.4. LA SÍNDROME D'ULISSES

El mal d'ànima del sense papers

Ser *abd* a Líbia:

Líbia, país poc poblat i ric pels seus recursos petrolífers, és un dels països que recull més immigració interna africana. Molts homes hi van per treballar-hi i malviure-hi tres o quatre anys per tornar després a casa seva amb alguns diners. És prou coneguda la situació de precarietat total i de marginació extrema en la que viuen milers de subsaharians en aquest país. Darrerament, les expulsions massives i les reclusions en camps amagats al sud del país, on els interceptats viuen en condicions absolutament infrahumanes, contrasten amb els viatges, molts d'ell sense retorn, de centenars d'africans apilonats en camions. El flux constant de persones cap a Líbia no va destapar-se internacionalment fins que el maig de 2001 es va mediatitzar el descobriment d'un camió que s'havia perdut enmig de la ruta transsahariana entre Níger i Líbia amb 140 cossos dissecats. Estimacions oficiosos consideren que hi ha aproximadament un milió i mig d'africans subsaharians a Líbia. La vida allí és per regla general molt dura degut a la gran hostilitat dels autòctons cap els negres en general. Aquests es fan anomenar directament amb la paraula *abd*, que significa esclau. L'estratègia de la gran part d'immigrants és treballar dur i suportar les hostilitats el temps necessari per estalviar el suficient i tornar amb els seus. Milers de nigerins, txadians i sudanesos, però també nigerians i ghanesos, fan aquest camí d'anada i tornada. Les experiències que expliquen els que han viscut allí són terribles. Durant els mesos de setembre i octubre de l'any 2000, en un brot xenòfob sense precedents, centenars de libis enfollits van massacrar alguns centenars d'africans a Trípoli. Alguns van poder fugir gràcies als seus amos que els van amagar, d'altres van fer-ho sols i ferits.

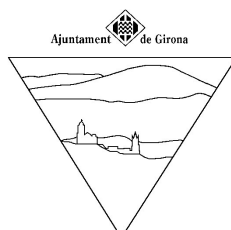
La radicalitat de la situació dels immigrants a Líbia no ha de menystenir la precarietat de la situació de molts immigrants, en la seva majoria no regularitzats, a casa nostra.

El psiquiatra Joseba Achótegui ha creat una nova definició de síndrome post-traumàtica, l'anomenada Síndrome d'Ulisses. Agafant com a referent la figura del viatger grec, ha volgut així caracteritzar els diferents malestares psicològics de molts immigrants que han patit situacions d'extrem estrès i perillositat.

Aquesta síndrome es caracteritza pels següents aspectes:

- 1- El dol per la família, la sensació de soledat i de separació dels seus. Això es dona especialment en aquelles persones que no poden anar al seu país a visitar els seus fills, els pares malalts, els amics o la parella per problemes de papers o per falta de mitjans econòmics.
- 2- La sensació de desesperança i fracàs per les dificultats de regularització, per trobar feina o per estar essent explotat o explotada. Algunes persones, a més, han de lluitar pel dia a dia ja que no tenen un lloc propi: on dutxar-se, on dormir, on menjar.
- 3- La por pels perills físics, els que ja s'han viscut (pasteres, travessia del desert, viatges clandestins en camió) i pels que podrien arribar.

Tot aquest conjunt de circumstàncies psicològiques fa que la persona tingui problemes d'insomni, migranyes, ansietat, irritabilitat, pèrdua del sentit de l'orientació, fatiga crònica, etc. La gran diferència amb les depressions clíniques típiques, és que aquestes persones no tenen impulsos suïcides i que, malgrat el malestar múltiple, tenen ganes de fer coses i de millorar la seva situació. Molts "sense papers" viuen en situació constant de terror, poden ser detinguts en qualsevol moment i això significaria que tot l'esforç sobrehumà que han fet fins aleshores se'n vagi en orris. A més, la certesa que, sense papers, és impossible fer venir la pròpia família, incrementa el gran sentiment de soledat i desemparament.



OBJECTIU:

Tenir una idea de les desastroses conseqüències no visibles de la vida d'un bon grapat d'immigrants a casa nostra. Les dificultats administratives de regularització, etc. afecten globalment a la persona.

IDEES CLAU:

1- No es tracta de "victimitzar" els clandestins, sinó de posar èmfasi en què, persones sanes i fortes, acaben emmalaltint per culpa del context social en el què arriben.

ACTIVITAT:

1- Qui era Ulisses? Explica per què s'ha agafat aquest personatge de la literatura clàssica grega per donar nom a la síndrome post-traumàtica d'alguns immigrants.

2 - Busca exemples (a la premsa, al teu voltant) d'històries de clandestins.

